ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III *TOMUL XXIII* *MEM. 3*

INDIVIDUALISM ŞI SOLIDARISM IN DESVOLTAREA ISTORIEI

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ, BUCUREŞTI 1940

MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE

SERIA III

	Lei
TOMUL I, (1922—23)	100.—
TOMUL II, (1923—24)	130.—
TOMUL III, (1924—26)	840.—
TOMUL IV, (1924)	160.—
TOMUL V, (1925—26)	160.—
TOMUL VI, (1926—27)	300.—
TOMUL VII, (1927)	300.—
TOMUL VIII, (1927—28)	320.—
TOMUL IX, (1928—29)	200.—
TOMUL X, (1929)	400.—
TOMUL XI, (1930)	340.—
TOMUL XII, (1931—32)	300.—
TOMUL XIII, (1932)	300.—
TOMUL XIV, (1933)	300.—
TOMUL XV, (1934)	300.—
TOMUL XVI, (1934—35)	240.—
TOMUL XVII, (1935—36)	240.—
TOMUL XVIII, (1936)	250.—
TOMUL XIX, (1937)	280.—
TOMUL XX, (1938):	160.—
N. IORGA. Zece inscripţii de morminte ale Mavrocordaţilor	5.—
N. IORGA. Despre revoluţia dela 1848 în Moldova	35.—
P. P. PANAITESCU. Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească	15.—
N. IORGA. Începuturile istoriei universale la Români	20.—
N. BĂNESCU. O colecţie de sigilii bizantine inedite	15.—
N. IORGA. Vasile Alecsandri, student la medicină	15.—
I. NISTOR. Ocupaţia austriacă în Principate, 1854—1857	45.—
N. IORGA. Un post al latinităţii în lumea germanică: Austria	10.—
ION RĂDUCANU. In amintirea lui Ernest Solvay 1838—1938	5.—
ION I. NISTOR. Principatele române sub ocupaţia rusească	35.—
I. PETROVICI. La un secol şi jumătate dela naşterea lui Schopenhauer	10.—
Dr. KURT WESSELY. A doua Diplomă Leopoldină	45.—
N. IORGA. Sensul «Gazetei Transilvaniei»	5.—
H. DJ. SIRUNI. Aron Vodă, Răzvan Vodă şi Eremia Vodă	10.—
N. IORGA. Intinderea spre răsărit a Moldovei lui Ştefan-cel-Mare	10.—
G-ral R. ROSETTI. 1.—Cultura militară. 2.—Ce spune Mareşalul Mackensen despre operaţiile sale contra României	10.—
N. IORGA. Paralelisme helveto-române	10.—
N. IORGA. Principiul naţionalităţilor şi greşelile lui Bismarck.	10.—
G-ral R. ROSETTI. Steaguri, prapure (polemici).	5.—
N. IORGA. Paralelisme şi iniţiative de istorie universală la Români	12.—

INDIVIDUALISM ŞI SOLIDARISM IN DESVOLTAREA ISTORIEI

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Comunicare făcută în şedinţa publică dela 5 Iulie 1940

I.

Chestiunile care se discută în atmosfera iritată şi plină de duşmănie a momentului de faţă se prezintă nu odată, chiar atunci când este vorba de gânditori serioşi, fie şi specialişti în materia lor, într'o formă a cării logică poate fi discutată şi într'un stil care se resimte prea mult de emoţia zilei. Cum lumea s'a obişnuit a asculta anumite glasuri şi cum glasurile acestea pot să cedeze şi ele intereselor şi sentimentelor zilei, am crezut că este de datoria acelora cari şi-au putut păstra calmul şi cari îşi sprijină argumentaţia numai pe elemente de informaţie sigură să intervină în prezentarea şi judecata unor astfel de probleme. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, din fericire, pe lângă agenţiile diplomatice, birourile de informaţie ale deosebitelor ţări şi cercurile câştigate, pentru un motiv sau altul, de ideologiile care se află astăzi în luptă, există societăţi, precum este aceasta a Academiei, care, consacrându-se constatărilor şi discuţiilor ştiinţifice, n'au înţeles niciodată a se mărgini într'un cerc închis întrebărilor de actualitate, ci au căutat totdeauna să adauge şi contribuţia lor la lămuririle ce se aşteaptă oricând, iar, astăzi, cu o deosebită înfrigurare.

A fost vorba în timpul din urmă pretutindeni, şi prin urmare şi la noi, de orientarea pe care trebue s'o adopte, pentru a putea servi interesele naţiunilor, care acestea formează baza, Statele care se găsesc astăzi într'o concurenţă aşa de aprigă.

Ar fi fost preferabil ca discuția aceasta să se întindă asupra acelor probleme culturale și în general sufletești în care se cuprinde înainte de toate taina viitorului oricărui popor. Fiindcă, precum se va vedea și din expunerea care urmează, nu în schimbarea formelor se poate produce îmbunătățirea dorită sau menținerea forțelor deslănțuite care prin ele însele isprăvesc prin a se istovi, ci numai prin deschiderea mai largă a acelui izvor de unde pleacă puterile morale ale oricării societăți, sau, dacă izvorul n'a fost descoperit încă, să se întrebuințeze toate silințile pentru a se vedea de unde poate să plece unda cea mai curată și mai puternică pentru împrospătarea unui întreg grup organic de umanitate, ceea ce înseamnă o națiune.

De sigur că este mult mai ușor de enunțat, și de o imitație nesfârșit mai lesnicioasă, să se mărginească această cercetare, privitoare la ceea ce așteaptă întreaga lume prinsă într'o așa de grozavă criză, la analiza, explicația și recomandarea acelor alcătuiri materiale în care instinctul propriu și desvoltarea istorică, sau influența covârșitoare a unor oameni de deosebit merit, cari pot să fie numai niște mari voiționari și nu niște gânditori de formă, au fixat popoarele timpului nostru.

Și ne găsim astfel înaintea alegerii, care ni se înfățișează, între o activitate socială și națională, culturală chiar și intelectuală, sprijinită pe activitatea liberă a gândurilor, sentimentelor și voinților și între confundarea oricării acțiuni individuale într'un ansamblu în care, cu cât se recunoaște mai puțin fiecare parte componentă, cu atât, în desăvârșirea anonimă, este mai multă posibilitate de a deslănțui acele acțiuni dinamice de care ni se vorbește necontenit ca fiind cel dintâi comandament al clipei de față.

Chestiunea a fost tratată din punct de vedere general, întrebuințându-se o dialectică mai mult sau mai puțin ispititoare, mai ales într'o vreme care este așa de mult dispusă să primească abstracții de caracterul cel mai general. Deprins a nu mă lăsa atras de astfel de considerații, oricare ar fi valoarea aceluia care le prezintă și oricâtă aparență de adevăr s'ar găsi în concluziile trase cu o inteligență obișnuită a

elucida lucrurile, am crezut că este bine să recurg şi în această privinţă la acea metodă istorică, pe care, chiar în afară de chemarea mea obişnuită şi de cunoştinţile pe care mi le-am putut câştiga, am recomandat-o totdeauna ca fiind cea mai folositoare dintre toate, fiindcă aici, în loc să se lase cineva sedus de frumuseţa desvoltărilor ideologice, este rechemat în fiecare moment la faptul care poate fi verificat de oricine pentru ca să se ajungă la un rezultat incontestabil.

II.

S'a zis că nu numai în tristele împrejurări de acum, care ar cere cel mai mare sacrificiu pe care-l poate face un om, acela al sufletului său şi al voinţii sale libere, dar şi în acele depărtate timpuri către care ne gândim aşa de deseori cu o râvnă nesfârşită, s'ar fi simţit datoare tovărăşiile omeneşti să aducă pentru folosul formei politice în care se găseau cele mai mari jertfe şi înainte de toate aceea a neprețuitului tezaur interior, care n'ar avea niciun fel de valoare decât atunci când aurul moral de acolo, în loc să păstreze forma artistică adânc săpată şi prezintând o garanţie superioară a monetei şi medaliei, s'ar transforma în grele lingouri, poate bune de ascuns, dar care, pentru a ajunge să fie din nou un instrument de circulaţie, ar trebui să treacă pe la artistul care schiţează chipul şi inscripţia şi pe la meşterul care bate banul.

Intrebarea se pune aşa: în deosebitele epoci prin care a trecut umanitatea se întâlneşte, ca în aspiraţiile şi în poruncile de astăzi, această abdicare dela sine însuşi şi, odată această abdicare săvârşită, cu durerea care se poate închipui, a rezultat vreun folos pentru societatea care s'a plecat înaintea acestei supreme datorii?

Să urmărim şirul vremurilor pentru a lăsa ca înseşi adevărurile constatate şi verificate să pronunţe o sentinţă împotriva căreia nu se poate ridica niciun apel.

Este sigur că, în timpurile cele mai vechi ale rasei umane, care începea abia să aibă o conştiinţă de ea însăşi, individul n'a existat decât doar în momentele de supremă vitejie sau de desperare ajunsă la extrem, fiecare fiind atunci silit să

facă apel la toate forțele sale pentru a-și salva vieața și ce i se părea mai scump pe lângă dânsa. Dar la acești oameni, meritând abia acest nume, căci se găsesc la începuturile desvoltărilor de civilizație, conștiința nu exista, ci *ei se supuneau unei nevoi*, tot așa cum se întâmplă cu animalele amenințate și puse în primejdie. De altminteri, cred că nimeni n'a încercat să invoace acest exemplu pentru a legitima anumite formațiuni actuale.

Dela o bucată de vreme însă oameni mult mai înaintați în ceea ce privește desvoltarea minții și înălțarea sentimentelor au trăit în *Monarhii de tip oriental*, care, sub deosebite nume naționale, care nu presupun existența națiunii ca în timpurile noastre, s'au continuat dela Egipt și Babilonia sau Elamul la Asiria, la Media și Persia, căutând mai târziu o întrupare în acțiunea, pe alt plan uman, de sigur, a lui Alexandru-cel-Mare și a imitatorilor lui, dela « individul » cartaginez care a fost Hanibal, până la formația de total, pe o așa de strictă disciplină, care a fost Roma.

Este o vreme în care exista un singur fel de artă, a cării desvoltare chiar este greu de constatat, iar, în ce privește literatura, nimeni nu avea nevoia expunerii istorice și avântului epic sau a mărturisirilor lirice. Pe omul egiptean, babilonian, asirian, med, persan nu-l cunoaștem decât în ce privește grupul. Asămănarea dela unul la altul este perfectă, și o formulă, odată stabilită, trebue să fie urmată de toată lumea; nu există mai multă deosebire dela un caz la altul decât în inscripțiile, săpate în granit sau cufundate în argilă, în care un rege sau alt rege, un negustor sau alt negustor, un preot sau alt preot vorbesc exact în același fel.

Să vedem și motivul și urmările.

In ceea ce privește pe cel dintâi, *oamenii aceștia n'au ajuns la faza individuală pentru ca apoi în deplină conștiință s'o sacrifice*. Ei tind abia către deosebirea fiecăruia și către dorința lui de a-și manifesta puterea în alt fel decât înaintașii sau contemporanii. Iar, dacă s'ar sbate ceva în sufletul lor, ei n'ar putea să-l dea la iveală, din cauza teribilei porunci care pleacă de sus. Și această poruncă însăși nu vine în numele oamenilor: al reprezintantului unei dinastii sau al

autorităţii teribile a unui uzurpator, care nu ţine samă de nimic atunci când este vorba să impună voinţa sa, ci sacrificiul se face, ca şi în temple sau subt cerul liber al jertfelor persane, *în numele Divinităţii*. Este *o datorie religioasă, nu una naţională, politică, socială*, aceea care se îndeplineşte.

Şi rezultatul? Disciplina este de sigur admirabilă; nimeni nu îndrăsneşte să treacă de anumite margeni, ochii sunt îndreptaţi totdeauna către acela care face semnul. S'ar crede că astfel de societăţi pot să dureze cu miile de ani, orice piedecă ar întâlni în cale. Dar cercetarea paginilor Istoriei arată că, *îndată ce un duşman încrezut s'a aruncat cu toată puterea entuziasmului său, a foamei sale, a setei de bogăţie, asupra unei astfel de societăţi perfecte în ce priveşte supunerea înaintea unei autorităţi supraumane îmbrăcată într'un om, toată ideologia s'a cufundat.*

Aceşti oameni cari au crezut, cum se credea, de altminteri, şi de Germanii din vremea lui Clovis, gata să se creştineze pentrucă biruinţa ar da-o mai curând Isus Hristos decât zeii cei vechi, *trec într'o clipă la Divinitatea superioară prin victorie Divinităţii care şi-a arătat inferioritatea prin înfrângere.*

Şi *învingătorul, la rândul lui, nu aşteaptă decât un alt sălbatic, mai numeros şi mai desprețuitor de vieaţă, pentru ca să alerge la alte praguri dumnezeeşti, sau chiar, atunci când biruitorii n'au un templu, să se cufunde în neant.*

Mi s'a părut că s'a adus înainte exemplul cetăţilor greceşti. In privinţa aceasta sunt de adus multe lămuriri, din care unele sunt îndeobşte ştiute, iar altele înseamnă oarecum o interpretare nouă a vieţii politice în aceste grupări mai mici, care au adus cu toate acestea, şi vom vedea din ce motive, cel mai mare folos civilizaţiei, până acolo, încât gândirea noastră de astăzi, ca şi formele poeziei şi ale artei, nu se pot despărţi, prin nicio pretenţie sau psihoză modernă, dela bazele pe care le-au fixat oamenii antichităţii elenice.

Pot spune, şi îmi propun, dacă împrejurările îmi vor permite, să desvolt această idee într'o largă reluare a « Istoriei Universale », că vechea Istorie a poporului grecesc, înainte

de secolul al V-lea chiar, este cunoscută neîndestulător și îndrăsnesc a spune: fals, fiindcă ea este culeasă din izvoare mult mai târzii, care nici n'au un caracter istoric și care sunt stăpânite de nevoia actuală de a sprijini anumite idei politice care de sigur că nu existau într'o epocă atât de îndepărtată. Fără îndoială că influența Orientului a fost a tot puternică și asupra începuturilor elenismului, și din această influență a rămas așa de mult, încât, în cursul chiar al Războaielor Medice, care pentru Perși n'au însemnat altceva decât o revoltă trecătoare și de puțină însemnătate față de puterea mondială a basileusului, rege și Impărat, din Persepolis, Grecii ei înșiși aveau conștiința că-și apără anumite drepturi de autonomie, de libertate, în sensul special al cuvântului de *eleutheria*, nu împotriva unei autorități regal-imperiale, pe care în fond o recunoșteau, și din cauza aceasta Temistocle, mergând la altarul Suveranului pers, nu făcea decât un ultim apel la acela care era Domnul său firesc, ci înțelegeau această eleutherie ca o simplă recăpătare a drepturilor încălcate prin abuz.

Cât privește epoca bine cunoscută prin informația cea mai largă, păstrată, cel puțin în ce privește bunurile principale, în întregime, ceea ce se constată nu este dispariția voinții individuale față de o impunere colectivă care ar pleca dela o autoritate de Stat, venită ea însăși fie din transmisiunea legală, fie din uzurpație. N'are decât să se urmărească desvoltarea poeziei în deosebitele ținuturi și în deosebitele locuri, caracterul pe care-l prezintă Istoria la Herodot și acela, atât de deosebit, pe care ea-l are la Tucidide, și alături de aceștia doi se prezintă ca un simplu memorialist, de altfel atât de simpatic, Xenofont, n'are decât să se considere marea deosebire, care nu este pe generații, căci anii de naștere și de moarte ai celor trei corifei nu sunt așa de îndepărtați, între acești trei reprezintanți ai dramei ateniene, fiecare simbolizând un curent de idei, dar, în același timp, și nota particulară pe care a știut s'o dea, notă care n'a fost transmisibilă, căci Sofocle s'a ridicat peste filosofia lui Eshile și din Sofocle el însuși a rămas așa de puțin în interpretarea raționalistă și mecanică a lui Euripide.

Acelaşi lucru s'ar putea constata şi în ce priveşte arta, unde nu cetatea i-a impus lui Phidias să meargă pe altă linie decât aceea a vechilor cioplitori de idoli de caracter disarmonic, şi nu printr'un decret Praxitele a introdus elementele de graţie care se vor desvolta la Lisip şi la urmaşii lui, în opoziţie cu maiestatea divină, impasibilă, a lui Zeus din Olimpia. *Avem a face nu cu o subordonare, cu o renunţare, cu o abdicare, ci cu acceptarea de toţi cetăţenii, cari, să nu se uite, erau un restrâns grup genealogic faţă de o lume de străini şi de sclavi, a unor anumite direcţii în domeniul, foarte strict definit, al intereselor cetăţii.* Şi să nu se piardă din vedere că, dacă această unitate de gândire şi sentimente a fost păstrată în timpul Războiului Peloponesiac, aceasta se datoreşte marii influenţe personale a lui Pericle, adevăratul erou individual al acestei mari lupte, şi că, după dispariţia aceluia care *n'a cerut nicio formă de stăpânire a Statului pentru sine, ci s'a impus în fiecare moment gândirii libere a cetăţenilor atenieni*, au putut să răsară toate capriciile lui Alcibiade şi toată anarhia celor Treizeci de Tirani.

Rezultatul? El este uşor de recunoscut. *Societatea ateniană*, căci de dânsa este vorba, *a înaintat tocmai prin această putinţă de înnoire, care-şi avea originea în adâncurile misterioase ale sufletului uman, şi acesta, în esenţa sa, nu poate fi colectiv.*

Ştiu bine că anumiţi gânditori germani din momentul de faţă, sub influenţa împrejurărilor contemporane, au încercat, ca atât de meritosul profesor Kornemann, să stabilească drept bază a puterii romane faptul că dela început n'au existat niciun fel de divergenţe, ci sacrificiul general a întemeiat energia dinamică, în continuă înaintare, a Romei.

Şi aici însă este o greşeală fundamentală în ce priveşte sensul acestei atât de puternice şi mândre societăţi.

Membrii politici ai vechii Rome mergeau împreună din două motive: întâi fiindcă erau rude între dânşii, fiindcă aceşti patrici, singurii cetăţeni, în faţa cărora stătea o plebe de care nu trebuia să se ţină samă, erau rude de sânge şi *conducerea era familiară*, întocmai ca în organizaţia de familie iugoslavă din timpurile noastre, şi, al doilea, primind

riturile etrusce, cu caracterul lor sever și sângeros în ce privește pedeapsa, *Roma întrase pe o linie de organizare religioasă orientală, care strivea rezistența ce s'ar fi putut produce pe urmă.*

Dar Roma a ieșit de sub jugul etrusc, și, dacă ea a păstrat acea disciplină pe care o admirăm, dar nu trebue s'o înțelegem fals în ce privește originile ei, *aceasta se datorește faptului că din tradiția familiară, mai mult decât din influența religioasă orientală a Etruscilor, a ieșit acel Drept roman, produs organic al acestei societăți, așa încât Roma nu s'a supus unei forme de împrumut,* ci *elementului esențial ieșit din gândirea ei juridică,* menită a fi normă atâtea veacuri, în mare parte și până astăzi, pentru toată omenirea.

Și, iarăși, care a fost rezultatul? *El a permis evoluarea unei societăți care altfel ar fi rămas încremenită.* S'a putut ridica, la o anumită vreme, când conducerea individuală, dar cu respectul întregii tradiții, s'a simțit necesară, acel șir de mari personalități, cu profilul atât de adânc săpat în Istorie, care merg dela Cesar și Pompeiu până la August și la rivalul său Antoniu. Mai târziu, când Imperiul n'a mai fost sinteza instituțiilor republicane unită cu nevoia unei conduceri militare unice, dacă participarea la vieața publică a fost în mare parte interzisă, *gândirea romană a putut da o opoziție așa de mândră cum a fost a lui Tacit și tăgăduiri patriotice așa de ireductibile cum au fost ale lui Seneca.*

III.

Creștinismul într'adevăr a reprezintat o formă de solidaritate, dar ea nu venea din nicio impunere decât amintirea lui Isus cel pus pe Cruce: *ea deriva din necesitățile fundamentale ale inimii omenești, însetată de iubire* și, în aparenta uniformitate a societății creștine, condusă de bătrânii și supraveghetorii ei, din cari au ieșit presbiterii-preoți, episcopii, arhiepiscopii și arhiepiscopii mitropolitani, *martirii nu înseamnă fiecare decât o interpretare personală a sacrificiului care este cerut dela fiecare pentru ca să se îndeplinească voința lui Dumnezeu.*

Aceasta a permis Creştinismului să nu degenereze dela început în ceea ce a fost, la o anumită dată, la Roma, ca şi la Constantinopol şi în Asia, un organism ierarhic, aşezând în fruntea sa, pe baza hotărîrilor de sinoade ecumenice, regule peste care să nu se poată trece. Aceasta n'a împiedecat însă pe Sfântul Francisc să răsară de-odată cu negarea disciplinei impuse şi cu apelul la principiile elementare şi fundamentale ale legii creştine aşa cum a fost predicată în momentul întemeierii şi răspândirii sale.

Se vorbeşte de cetatea evului-mediu, aşa de deosebită de cetatea antică. Se pot invoca acele mari catedrale ai căror arhitecţi şi alţi artişti au rămas pentru totdeauna anonimi. Numele nu se ştiu, dar voia liberă a fiecăruia a putut să împodobească aceste catedrale cu tot felul de figuri simbolice, ironice, caricaturale, în care se vede *cât de fără frâu putea să se manifeste imaginaţia oricui*. Şi, alături de literatura în limba latină, care nici aceea nu are caracter tipic, *literatura în limba vulgară s'a inspirat totdeauna dela instinctul popular interpretat de fiecare aşa cum cereau nevoile temeinice ale sufletului său.*

Monarhii moderni au avut bunul simţ de a nu încerca imposibilul şi, astfel, supt o autoritate aşa de puternică şi de pretutindeni ascultată cum a fost a lui Ludovic al XIV-lea în timpurile cele bune, se poate vorbi oare de acelaşi spirit în tragedia lui Racine, ea însăşi aşa deosebită de a lui Corneille, în comedia, plină de o vieaţă reală până la vulgaritate, a lui Molière şi în ascuţitele împunsături de condeiu ale lui Boileau? Şi încă n'am ţinut seamă de nesfârşita varietate pe care o întâlnim în caracterul memoriilor contemporane, care reprezintă o parte aşa de însemnată din gândirea şi literatura timpului.

Filosofii secolului al XVIII-lea au fiecare fizionomia lor deosebită. Niciodată între dânşi n'a fost o asociaţie pentru a urmări ceea ce se crede prea uşor a fi fost lupta pentru o revoluţie pe care niciunul din ei n'a dorit-o. O influenţă a Curţii, contra căreia se îndreptau aceşti oameni ai gândirii libere, este, fireşte, exclusă, şi în nobilimea şi în burghezia

timpului nu era nimic care să poată îndritui exercitarea unei influențe dominante asupra unei literaturi și gândiri care își urmau căile lor. Cu atât mai puțin atunci când un imens avânt de idei a creat marea metafizică germană dela începutul secolului al XIX-lea.

Și, fiindcă am vorbit până acum de rezultate, oare *curentul care a dus la liberarea națiunii germane a plecat dela cancelarii, cu perucă și călcâiele roșii, ai Monarhiei prusiene sau bavareze și nu dela o lume care înțelegea să-și deschidă ea singură calea?* Că, mai târziu, Monarhia Hohenzollernilor dela Berlin a folosit din această mișcare, aceasta arată o tendință firească la orice Stat, care nu-și poate mărgeni acțiunea, dar nu și părăsirea de către societate a drepturilor ei. Iar, *când Statului i s'a lăsat prea mult, peste măsura funcțiunilor pe care le putea îndeplini, s'a ajuns la rezultatul care a fost Germania complet cufundată după Marele Războiu, în momentul când s'a văzut că puterea supremă și aparatul militar și funcționăresc nu mai sânt în stare a-și îndeplini chemarea și a-și exercita autoritatea.*

* * *

Ce învățăminte se pot trage pentru viitor, chiar față de marile triumfuri de astăzi, care *se atribue prea ușor unei organizații, atunci când ele sunt datorite unei magii, unei adevărate vrăji a unor personalități a căror autoritate trebue căutată aiurea*, acestea nu le voiu spune acum și aici, ci rămâne ca vremea să adeverească aceea ce iese dela sine din toată această scurtă expunere.

Statul nu creează, ci întrebuințează, coordonează, conduce. Pentru aceasta el trebue să aibă puteri în afară de dânsul, care se găsesc firește în societatea însăși. Iar societatea nu le poate desvolta decât în deplinătatea libertății de gândire și de expresie.

Societatea în întregimea ei se menține peste toate nenorocirile. Individul însuși, contra căruia, afară de cazuri întâmplătoare, nu se pot întrebuința mijloacele care duc la înfrângerea și silesc la supunerea Statului, este invincibil în fundul conștiinții sale. Statul poate fi expus la orice încălcare, cum poate ajunge la

orice abdicare. Pentru a-l reface după cele mai grozave crize, el nu are resurse în el însuşi, ci resursele acestea nu pot să-i vină decât din izvoarele pe care le-am arătat.

Ele se cer deci, nu împiedecate, ci cultivate şi cruţate. Iar aceasta nu se poate face decât prin acţiunea unei morale care nu se decretează de nicăiri, ci izvorăşte din vieaţa însăşi a unei societăţi sănătoase.

Lei

TOMUL XXI (1938—39): 250.—

ANDREI RĂDULESCU. Romanitatea dreptului nostru . . . . . 12.—
N. IORGA. 1. «Calicii» lui Mihai Viteazul. 2. Zavira şi opusculul lui Dimitrie Cantemir despre lupta între Cantacuzini şi Brâncoveni . . 8.—
G-ral R. ROSETTI. Călăraşii din valea Siretului în Războiul de neatârnare 32.—
CONST. MOISIL. Stemele primelor monete româneşti . . . . . 10.—
ION I. NISTOR. Migraţiunea românească în Polonia în secolul XV şi XVI 20.—
ALEX. LĂPĔDATU. Mărturii şi precizări nouă cu privire la sfârşitul lui Barbu Catargiu (8 Iunie 1862) . . . . . 25.—
I. LUPAŞ. Un vlădică român năpăstuit la anul 1638. Cine putea fi? . . 15.—
P. ANTONESCU. Pentru o renaştere a arhitecturii româneşti . . . . . 10.—
CONST. KARADJA. Ziare contemporane despre bătălia dela Guruslău . 25.—
N. IORGA. Contribuţii la legăturile literare româneşti cu Ruşii şi Ungurii . 5.—
ION I. NISTOR. Vechimea aşezărilor româneşti dincolo de Nistru . . 12.—
S. MEHEDINŢI. Trilogia ştiinţei . . . . . 70.—
ION I. NISTOR. Restaurarea Daciei în sintezele diplomaţiei europene . 10.—
S. MANUILA. Consideraţiuni asupra prezentării grafice a etnografiei României . . . . . 10.—
P. P. PANAITESCU. Pribegia lui Constantin Şerban Basarab şi a lui Ştefan Petriceicu şi testamentele lor . . . . . 30.—
ED. I. GĂVĂNESCU. Ioan Monorai, Scurtă cunoştinţă a lucrurilor Dachiei. 25.—
SILVIU DRAGOMIR. Mormântul lui Mihai Viteazul şi vechea catedrală dela Alba-Iulia . . . . . 12.—
MIRCEA DJUVARA. Analiza ideii de convenţie în drept . . . . . 35.—
VICTOR SLĂVESCU. Vieaţa şi opera lui Petre Mavrogheni . . . . . 100.—
I. LUPAŞ. Doctorul Ioan Piuariu-Molnar (1749—1815) . . . . . 30.—
N. IORGA. Cugetători români de acum o sută de ani . . . . . 25.—

TOMUL XXII (1939—40):

N. IORGA. — 1. O descoperire privitoare la biserica Sfântul Nicolae din Şcheii Braşovului. — 2. Încă o formaţiune romanică: Luxemburgul . . 15.—
ION I. NISTOR. Primele încercări de restaurare a oştirilor pământene . 15.—
G. G. MIRONESCU. Contribuţiune la biografia lui Constantin Negri. (Din corespondenţa dintre C. Negri şi Mihail Kogălniceanu) . . . . . 6.—
ALEX. LĂPĔDATU. Un aventurier ungur în Principatele române, în epoca unirii lor (Gh. Bogáthy) . . . . . 60.—
ION. I. NISTOR. Un proiect de organizare a oştirilor pământene din 1812 8.—
N. BĂNESCU. Maurocastrum — Mo(n)castro — Cetatea-Albă . . . . . 10.—
G-ral R. ROSETTI. Ambulanţa doamnelor din Iaşi în 1877—1878 . . 15.—
HANS PETRI. O scrisoare necunoscută a domnitorului Constantin Mavrocordat din anul 1740 . . . . . 15.—
N. IORGA. Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie . . . . . 15.—
CONST. MOISIL. Probleme de numismatică românească . . . . . 12.—
ANDREI RĂDULESCU. Note asupra justiţiei din Ţara-Românească la 1840 . . . . . 8.—
I. LUPAŞ. Descendenţa transilvană a lui Gheorghe Magheru şi relaţiunile lui cu ţărani sălişteni, în deosebi cu familia lui Dumitru Răcuciu . . 55 —
N. IORGA. Cărţi neaşteptate . . . . . 15.—
G-ral RADU ROSETTI. Un nou studiu asupra artei Militare la Români . 15.—
I. IONESCU-DOLJ. Contribuţiuni la istoria luptei duse de Domnitorii Români în contra introducerii şi aplicării regimului capitulaţiunilor în Principate. Raportul lui Coronini . . . . . 30.—
V. MIHORDEA. Biblioteca Domnească a Mavrocordaţilor . . . . . 45.—
N. IORGA. Două pagini din Istoria Fanarioţilor . . . . . 12.—
R. V. BOSSY. Vechi năzuinţe federaliste în Sud-Estul European . . . 12.—
ION RĂDUCANU. Adam Smith . . . . . 30.—
N. IORGA. Încercări austriece de anexiune a ţărilor noastre . . . . . 15.—
DIMITRIE GUSTI. Problema sociologiei. Sistem şi metodă. Trei comunicări . . . . . 60.—
CONSTANTIN I. KARADJA. Cea mai veche menţiune a Daciei în tipar 15.—
ION I. NISTOR. Tudor Vladimirescu şi Sfânta Alianţă . . . . . 20.—

	Lei
DAMIAN P. BOGDAN. Pomelnicul dela Bistriţa şi rudeniile dela Kiev şi dela Moskova ale lui Ştefan cel Mare	35.—
ANDREI RĂDULESCU. Influenţa italiană asupra Dreptului român . .	25.—
I. LUPAŞ. Emanuil Gozsdu (1802—1870). Originea şi opera sa (sub tipar)	45.—

TOMUL XXIII (1940—41):

1. N. IORGA. O carte de gândire conservatoare românească	15.—
2. GENERALUL R. ROSETTI. — 1. Câteva scrisori şi documente turceşti privitoare la ţările noastre. — 2. Două scrisori cu privire la cumpărarea de tutun din Rusia	20.—
3. N. IORGA. Individualism şi solidarism în desvoltarea istoriei . . .	10.—

C. 65.736.

PREŢUL LEI 10.—